

Hans Koppel

Ze komt nooit
meer terug

A.W. Bruna Uitgevers, Utrecht

1

Ze schreef dat ze gek was op boswandelingen en gezellige avonden thuis en dat ze iemand zocht met een sprankeling in zijn ogen. Het was een grapje, een parodie op de meest kleurloze contactadvertentie ter wereld. Bovendien versierde ze haar berichten met smileys. Geen zin zonder geel gezichtje.

Ze hadden de vorige avond met elkaar gebeld en hadden afgesproken bij restaurant Gondolen. Anders vond dat ze ouder klonk dan tweeëndertig. Hij maakte er een grapje over, zei dat ze misschien een oude foto had gestuurd waarop ze jaren jonger en kilo's lichter was. Daarna stuurde ze een nieuwe foto, genomen met haar mobiel in haar uitgestrekte arm, vlak voordat ze naar bed ging. Anders bekeek de foto. Wat hem betreft mocht ze klinken als een honderdjarige en zo stom zijn als een rund.

Een drankje was het handigst. Het kostte gewoonlijk niet meer dan een halve minuut om te beslissen of ze de moeite waard was of niet. Met een etentje maakte hij het zich nodeloos moeilijk. Hij had geen zin om urenlang met een verstarde glimlach tegenover iemand te zitten. Nee, hij ontmoette zijn dates het liefst voor een drankje. Als dat goed uitpakte, kon hij verdergaan.

Het was precies halfzeven en Anders tuurde in de duisternis naar de lichten van Skeppsholmen en Djurgården.

Wat zou er aan haar mankeren? dacht hij. Haar eventuele domheid was niet voldoende. Niet met zo'n lichaam. Zou ze een schelle lach hebben die door merg en been ging? Uit haar mond stinken als een oude hond? Was ze frigide?

Nee, nee, stille wateren hebben diepe gronden, zei hij tegen zichzelf.

Zijn mobiel trilde en hij nam op.

'Hallo,' zei ze. 'Met mij. Het spijt me dat ik niet eerder heb gebeld. Ik heb de hele middag bij de Spoedeisende Hulp gezeten.'

'Spoedeisende Hulp? Is alles goed met je?'

Anders Egerbladh was trots op zijn gespeelde bezorgdheid. Hij noemde het tegenwoordigheid van geest. De vraag die hij zichzelf tegelijkertijd

stelde was natuurlijk of datgene wat haar was overkomen invloed had op zijn kansen om met haar in bed te belanden.

‘Ik ben van de trap gevallen en heb mijn voet verstuikt,’ zei ze. ‘Ik dacht dat hij gebroken was, ik kan er nauwelijks op staan.’

‘Arme jij...’

Anders nam voorzichtig een slok van zijn biertje en slikte geluidloos om niet ongeïnteresseerd te lijken.

‘Het is gelukkig niet erg,’ zei ze. ‘Ik heb krukken gekregen en een drukverband. Maar het is nogal lastig om naar Gondolen te hinken, dus wilde ik vragen of je in plaats daarvan naar mijn huis kunt komen? Ik heb een fles witte wijn in de koelkast staan.’

‘Dat klinkt fantastisch. Graag,’ zei Anders. ‘Als dat niet te veel moeite is? We kunnen een andere keer afspreken als je er niet voor in de stemming bent.’

Jezus, hij was een genie.

‘Het is helemaal geen moeite,’ verzekerde ze hem. ‘Ik kan wel wat gezelligheid gebruiken na vijf uur in het ziekenhuis te hebben doorgebracht.’

‘Heb je al gegeten?’ vroeg Anders. ‘Ik kan iets meenemen.’

Albert fucking Einstein.

‘Dat is lief van je, maar dat hoeft niet. Mijn koelkast zit vol.’

Ze gaf hem het adres en de routebeschrijving. Anders prentte die in zijn hoofd en besloot om eerst nog snel naar het plein te lopen om een bos bloemen te kopen. Hij begreep niet waarom, maar het werkte altijd. Bloemen en bubbels.

Hij kocht wat kleurige bloemen met lange stelen en een doosje kinderspeelsters bij de kiosk. Bij wijze van aardigheidje. Hij voelde dat het een slimme zet was.

Hij liep lichtvoetig door de Katarinavägen en liep de Fjällgatan in, zoals ze had uitgelegd, tot hij bij Sista Styverns Trappa was, een houten trap die de Fjällgatan met de Stigbergsgatan verbond.

Waarschijnlijk was de trap vernoemd naar een aan alcohol verslaafde havenarbeider die zijn dagloon verkwanselde voordat hij naar huis ging, waar zijn tandeloze vrouw op hem wachtte, samen met alle veertien kinderen die aan haar rok hingen, dacht Anders. Het viel hem niet op dat er een auto in de straat geparkeerd stond. Hij kon niet weten dat de vrouw achter het stuur dezelfde vrouw was met wie hij net nog had gepraat en dat die haar man nu belde om te vertellen dat het zover was.

Anders begon de trap bij het liefdevol gerenoveerde culturele centrum op te lopen. Hij stelde zich voor hoe hij de gezwollen voet van de vrouw

inspecteerde, met gevoelige handen en zijn hoofd medelijdend schuin, hoe hij haar gespannen schouders masseerde, hoe hij haar begreep en met haar meepraatte en het met haar eens was. Had ze echt vijf uur moeten wachten? De Zweedse gezondheidszorg was te slecht voor woorden.

Anders wist niet dat de foto die hij had bekeken van internet was gehaald en dat er in werkelijkheid een bloggende alleenstaande moeder uit Nederland op stond. Hij wist ook niet dat de man die hem op de trap tegemoetkwam een hamer in de mouw van zijn jas had gestoken.

Ze bereikten tegelijkertijd het onderste bordes naast de parkbank aan de andere kant van de trap. De man bleef staan.

‘Anders?’ vroeg hij.

Anders bleef staan.

‘Herken je me niet?’ zei de man. ‘Ik ben Annika’s vader. Je herinnert je Annika toch nog wel?’

Anders kreeg meteen een droge keel. Zijn daarnet nog ontspannen en verwachtingsvolle gezichtsuitdrukking werd star en gepijnigd.

‘Het is een hele tijd geleden,’ ging de man vrolijk verder.

Anders stak zijn vrije hand op en wees naar boven.

‘Ik heb nogal haast.’

De man glimlachte alsof hij het begreep en knikte naar de bloemen.

‘Heb je een afspraak met iemand?’

Anders knikte.

‘Ik ben laat,’ zei hij terwijl hij natuurlijk probeerde te klinken, alsof hij graag een praatje met de man had willen maken.

‘Ik begrijp het,’ zei de man.

Hij glimlachte, maar maakte geen aanstalten om door te lopen. Anders draaide zich onzeker om en zette zijn voet op de volgende traprede.

‘Ik heb met Morgan gepraat,’ zei de man. Hij liet de hamer langs zijn handschoen naar beneden glijden.

Anders bleef met zijn rug naar de man toe op de trap staan. Hij verroerde zich niet.

‘Of eigenlijk was hij degene die met mij praatte,’ zei de man. ‘Hij had veel te vertellen. Op zijn doodsbed wilde hij zijn hart luchten. Hij was vel over been toen ik hem sprak. Waarschijnlijk kwam het door de morfine dat hij zoveel details vertelde, zijn mond stond niet stil.’

Anders draaide zich langzaam om. Aan de rand van zijn gezichtsveld zag hij iets wat met grote snelheid dichterbij kwam, maar het was te laat om te bukken of zijn arm beschermend op te heffen. Hij was bewusteloos voordat hij de grond raakte.

De man ging boven Anders staan en tilde de hamer opnieuw op. De tweede of de derde klap was waarschijnlijk dodelijk, toch bleef de man slaan om zeker van zijn zaak te zijn. Alsof hij alle indrukken en ervaringen die Anders ooit had verzameld, wilde uitwissen en zijn hele bestaan wilde wegvagen. De man stopte pas met slaan toen de hamer in de schedel bleef steken.

Hij liet hem zitten, keek haastig om zich heen, liep de trap af en sprong in de wachtende auto. De vrouw reed bij het trottoir weg.

‘Was het moeilijk?’ vroeg ze.

‘Helemaal niet,’ zei de man.

2

‘Hallo, ik ben Gösta Lundin, emeritus professor in de psychiatrie en auteur van *Slachtoffer en dader*, dat een aantal van jullie waarschijnlijk heeft gelezen. Jullie hoeven je hand niet op te steken, maar toch bedankt, ik waardeer het. Mijn dank daarvoor.

Voordat ik begin, wil ik graag weten hoeveel van jullie politieagent zijn. Nu mogen jullie je hand wel opsteken.

Goed, en hoeveel zijn er afgestudeerd aan de sociale academie?

Ongeveer de helft van de helft. Mooi, dan weet ik dat. Eigenlijk is het een irrelevante vraag omdat ik de inhoud van mijn lezing niet aanpas aan de beroepsgroep waartoe ik me richt. Ik neem aan dat ik gewoon nieuwsgierig ben. Of misschien zou ik wijdbeenser staan als ik alleen politieagenten tegenover me had, sceptische politieagenten met over elkaar geslagen armen. Dat is mogelijk, ik weet het niet.

Maar goed. Het onderwerp van mijn lezing van vandaag is *Hoe is het mogelijk?*

Dat is een vraag die we onszelf vaak stellen. Hoe is het mogelijk? Waarom verwerpen ze zich niet? Waarom vluchten ze niet?

Ongeveer dezelfde vragen die kinderen stellen als ze voor de eerste keer over de Holocaust horen vertellen. Hoe was dat mogelijk? Waarom verweerden ze zich niet? Waarom vluchtten ze niet?

Laten we daarom beginnen met Adolf Hitler. Zoals jullie allemaal weten heeft die met een snor getooide Oostenrijker zich ontwikkeld van een historische figuur tot een mythologische figuur. Hitler is vandaag de dag een referentiekader en het symbool voor het kwaad in zijn puurste vorm. “*Befehl ist befehl*” is een bloedstollende uitdrukking, een herinnering aan het feit dat we de gevestigde macht voortdurend in twijfel moeten trekken en de eigen overtuiging moeten volgen.

In ons land is Astrid Lindgren de tegenpool van Adolf Hitler. Astrid Lindgren staat symbool voor alles wat goed is in het leven. De wijze en verstandige, kalme humanist die gelooft in het goede van de mens en dat kweekt. Er bestaat een overvloed aan moralistische verhalen en zegswij-

zen die allemaal aan Astrid Lindgren worden toegeschreven. Een van de bekendste citaten vertelt ons dat we soms bepaalde dingen moeten doen, ook al zijn ze gevaarlijk. Anders zijn we geen mensen, maar niet meer dan kleine uitwerpselen.

Adolf en Astrid, zwart en wit, kwaad en goed.

Die naïeve voorstelling over goed en fout is verleidelijk en aanlokkelijk. We willen bij de goeden horen en doen wat juist is.

Na een jaar interviews met slachtoffers en daders – die ook slachtoffers zijn, iets wat we graag vergeten – weet ik dat velen in deze zaal, niet in het minst ikzelf, zonder veel problemen zowel tot de een als de ander gevormd kunnen worden. We hebben allemaal een Adolf en een Astrid in ons en het is dom om iets anders te beweren.

Maar ik wil het hier niet over filosofie hebben. Ik ben hier om te vertellen hoe het er in de praktijk aan toe gaat.

De methodes die daders gebruiken om hun slachtoffers te onderwerpen zijn overal in de wereld dezelfde en zijn net zo oud als de mensheid. Managers gebruiken dezelfde technieken als alleenheersers, en dat doen ze om de eenvoudige reden dat er maar twee machtsmiddelen bestaan: het lokkertje en de zweep. Het kan meer van het een of minder van het ander zijn, maar alle methodes zijn variaties op deze twee.

Nu word ik niet betaald om hier te staan en alleen over ernstige zaken te praten. Ik ben academicus en als zodanig getraind om de zaken ingewikkeld te maken en mezelf als een intelligent en diepgaand persoon te presenteren.

En dat is meteen de reden waarom de powerpointpresentatie is uitgevonden.’

Sociale isolatie
Breaking in violence
Uithongeren
Geweld en dreigen met geweld
Kleineren
Schuld
Vriendelijkheid, privileges
Blokking van het ego
Uitzichtloze toekomst

‘Kan iedereen het zien? Mooi. Dan beginnen we met het eerste punt...’

3

Jörgen Petersson wachtte terwijl de winkelbediende een poster met daarop Homer Simpson inpakte, een cadeau voor zijn jongste zoon die bijna jarig was. Hij keek om zich heen en zijn blik bleef hangen op een schilderij van Lasse Åberg. Bij wijze van uitzondering was het een doek zonder Mickey Mouse. Het schilderij stelde een oude klassenfoto voor waarbij de helft van de gezichten verbleekt en vervaagd was. Slechts een paar waren intact. Een beetje te duidelijk misschien, maar Jörgen hield van eenvoud. Hij was niet van plan om zijn tijd te verspillen bij galerie Bukowskis op jacht naar een passend schilderij van een overschatte kunstenaar.

De kunstinteresse van de rijken ging Jörgens verstand te boven. Wat waren het anders dan ijdele pogingen om zich vrij te kopen? Een manier om zich te distantiëren van degenen die geen geld of kansen hadden?

Jörgen zou zonder zich bijzonder in te spannen zijn huis kunnen volhangen. Anders Zorn kon ermee door, maar aan natuurfanaat Bruno Liljefors en Carl Larsson had hij geen behoefte, alsjeblieft niet.

Overigens had hij al een Zorn. Een poster van het museum in Mora dat in de buiten-wc van hun huis op het platteland hing. Jörgen keek er altijd naar als hij zat te poepen. Het was een prettige combinatie van het nuttige en het aangename. Zijn vrouw en kinderen begrepen zijn enthousiasme niet, ze piekerden er niet over om de buiten-wc te gebruiken terwijl ze comfortabel binnen konden zitten met een warme vloer onder hun voeten. Jörgens vrouw had zelfs voorgesteld om de buiten-wc af te laten breken.

Daarover had Jörgen zijn veto uitgesproken, hoewel hij zich normaal gesproken niet bemoeide met de beslissingen die thuis werden genomen of daarmee te maken hadden. Dit ging echter te ver. Anderhalve hectare grond, bijna vierhonderd meter strand, en dan mocht hij niet rustig op zijn eigen buiten-wc schijten? In het prettige gezelschap van half opgeloste kruiswoordpuzzels in door de zon verbleekte tijdschriften.

Het was een geslaagde zet van Jörgen om zijn veto uit te spreken. Het verhoogde het respect van zijn vrouw en gaf hem een excentriek en kop-

pig imago, helemaal geen slechte eigenschappen voor een rijke man.

Hij bestudeerde het schilderij van Åberg een tijdje en dacht erover na hoe zijn eigen klassenfoto eruit had gezien. Wie was hij vergeten? Wie kon hij zich herinneren? En wie zou zich hem nog herinneren?

Misschien hadden ze over hem gelezen. Er was vrij veel over hem gepubliceerd in financiële bladen en er werd natuurlijk over zijn geld en succes gepraat, maar de mensen herkenden hem niet als hij de metro in stapte.

Jörgens leven deed denken aan een geslaagd spelletje Monopoly. Plotseling bezat hij alle hotels en het onroerend goed en stroomde het geld automatisch en zonder inspanning van zijn kant binnen. De stapels groeiden.

Zijn eerste geld had hij verdiend bij een webbureau, waar ondanks alle holle frasen over toekomst en mogelijkheden gewoon websites werden gemaakt. Het was in de tijd dat alleen ingewijden het begrip IT kenden en bedrijven hun werknemers naar cursussen stuurden om met de eenvoudigste tekstverwerkingsprogramma's te leren omgaan.

Jörgen was ontsnapt aan alle aandacht omdat zijn twee collega's, met wie hij het bedrijf was gestart, dol op publiciteit waren en graag in het middelpunt van de belangstelling stonden.

Het bedrijf maakte geen winst, maar toch steeg de waarde na de beursgang tot boven de twee miljard. Jörgen schudde zijn hoofd over zoveel idioterie, wat zijn door succes verblinde collega's irriteerde. Zij werden enthousiast geciteerd in de financiële bladen en geloofden blijkbaar zelf in hun toekomstvisioenen. Uiteindelijk boden ze aan om Jörgen uit te kopen voor ruim de helft van de waarde van zijn aandelenpakket en lachten ze in hun vuistje toen hij het aanbod accepteerde, honderd miljoen in zijn handen, bedankt en tot ziens.

DE DOMSTE ZET VAN HET JAAR? luidde de kop boven het bericht waarin de overname bekend werd gemaakt, een bericht dat in grote lijnen overeenkwam met de persrelease die Jörgens collega's vrolijk lieten rondsturen.

Een jaar later hadden Jörgens voormalige collega's schulden gemaakt, was het bedrijf geherstructureerd en hadden de aandelen helemaal geen waarde meer. Toen was Jörgen plotseling degene met wie de bladen wilden praten. Hij had alle verzoeken vriendelijk maar beslist afgewezen en had zijn beste vriend Calle Collin, freelancejournalist bij weekbladen, in stilte bedankt omdat deze als hij dronken was zijn wijze woorden over publiciteit voortdurend herhaalde.

‘Er is niets positiefs aan om bekend te zijn, helemaal niets. Wat je ook

doet, laat nooit je kop zien. Als je Simon Spies niet bent, blijf dan op de achtergrond.'

Calle Collin was een van de weinigen die niet was verbleekt op Jörgens denkbeeldige klassenfoto. Wie kon hij zich nog meer herinneren? Een paar mooie, maar onbereikbare meisjes. Jörgen vroeg zich af waar ze uithingen. Nee, hij vroeg zich helemaal niet af waar ze uithingen, hij vroeg zich af hoe ze eruitzagen. Hij had ze gegoogeld, maar had geen foto's gevonden, zelfs niet op Facebook. Dat kon nauwelijks toeval zijn.

Hij stelde zich door pakken wijn geruïneerde gezichten voor en troostte zich ermee zich hun vervallen lichamen voor te stellen. Hun borsten, die ooit de zwaartekracht hadden getrotseerd en in zijn masturbatiefantasieën hadden gefigureerd, hingen nu futloos in stevige, gevoerde beugelbeha's.

Bah, wat klonk dat cynisch. Zo was hij helemaal niet.

Of toch wel?